

Ďalej je uverejnených 6 Husserlových listov svojej "milej Malvíne" či "milému srdcu" z ciest po frontoch I. svetovej vojny v súvislosti s poraneniami ich dvoch synov, z ktorých jeden (Wolfgang) svojmu poraneniu podľahne.

Jensenovci - P. Jensen bol od r. 1910 profesorom fyziológie v Göttingene - sú ďalší blízki rodinní priatelia Husserlovcov, s ktorými sa podelia aj o posledné chvíle Husserlovej choroby (ktorá začala zápalom pohrudnice) a smrti.

Ponechajúc bokom 9 anonymných listov, uverejnených ako dodatok, zväzok uzatvára najbohatšia korešpondencia, a to s rodinou dcéry Elizabethy, z ktorej sa neskôr stane pani H. Rosenbergová. Aj tu prevládajú Malvínine listy dcére. Podľa obsahu posledných listov, najmä počnúc augustom 1937, možno dosť podrobne sledovať, ako na Husserlovu rodinu čím ďalej tým viac dolieha jeho choroba a napokon aj smrť 27. apríla 1938 (akoby symbolicky na Veľký piatok), pričom posledný uverejnený Malvínin list je napísaný štyri dni predtým.

Jozef Sivák

Mgr. Jozef Sivák, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

"POZNÁTE ICH PO OVOCÍ"

Ruskaja filozofija vo vtoroj polovine XX veka (Ruská filozofia v druhej polovici 20. storočia). Časť 3. Moskva, INION RAN 2001, 168 s.

Tretia časť zborníka (o dvoch predchádzajúcich som písala v prvom tohtoročnom čísle FILOZOFIE) završuje relevantné úsilie filozofického oddelenia Inštitútu vedeckých informácií pre spoločenské vedy pri Ruskej akadémii vied výberovo zmapovať najpodnetnejšie myšlienkové iniciatívy v ruskej (a sovietskej) filozofii druhej polovice 20. storočia. Zostavovateľka publikácie a autorka troch príspevkov I. S. Andrejevová vychádza z neodškriepiteľnej skutočnosti, že súčasná ruská filozofia - na rozdiel od západnej soviétológie - výrazne zaostáva tak za kritickou analýzou princípov, na ktorých sa zakladala celá sovietska filozofia a z ktorých vyrástol dogmatizmus, ako aj za pozitívnym zhodnotením preukázateľného pozitívneho obsahu, ktorý v nej bol takisto nepochybne prítomný. V predslove Andrejevová explicitne upozorňuje na vnútornú protirečivosť sovietskej filozofie, ktorá sa manifestovala: 1. buď v úniku do nezdogmatizovaných odvetví filozofie, alebo v propagácii ideologizovaného dialektického a historického materializmu; 2. buď v lojalite voči ideológii, alebo v tajnej či zjavnej slobodomyselnosti. V dôsledku toho vnútri marxisticko-leninskej filozofie klíčili semená sebađeštrukcie. V druhej polovici 20. storočia bolo evidentné, že sa viacerí významní ruskí myslitelia systematicky usilovali o rozpracovanie kľúčových filozofických problémov s cieľom priblížiť sa k dosiahnutej svetovej úrovni. Autorka apeluje

na súčasných bádateľov, aby pamätali na neľahkú prácu svojich predchodcov i učiteľov, ktorí zachránili ruskú filozofickú kultúru, odovzdali dnešným generáciám najmä vysokú úroveň dejinofilozofických výskumov a profesionálnu zdatnosť.

Recenzovaný zborník je venovaný predovšetkým charakteristike historickofilozofických bádání, ako aj úlohe dejín filozofie v prekonávaní dogmatického marxizmu-leninizmu a v rozvíjaní tradícií ruského filozofického myslenia. Súčasne Andrejevová akcentuje: "Nezavrhuje marxizmus, ktorý bol malodušne vyhnaný z filozofického používania a o ktorom sa dnes mlčí, akoby vôbec nikdy nebol. Takto v sovietskom období zaobchádzali s mnohými odvetvami západného myslenia." (s. 15)

"Lúčom svetla v ríši tmy" nazývali v sovietskom Rusku Moskovský inštitút histórie, filozofie a literatúry. Napriek tomu, že inštitút existoval iba desať rokov (1931-1941), zapísal sa do dejín ako príkladná vysoká škola, ktorá vychovala prvú po vojnovú generáciu sovietskej intelektuálnej elity. Preto I. S. Andrejevová svoj obsiahly prehľad (s. 18-55), venovaný najmä historickofilozofickým výskumom v ZSSR, začína práve spomienkou na túto inštitúciu. Podrobnejšie potom charakterizuje krušné obdobie 50-tych rokov, keď duchovný život krajiny bol v zajatí tzv. ždanovčiny. Súčasne ho označuje za svojrázne inkubačné obdobie, z ktorého vzišla silná generácia filozofov - tzv. šesťdesiatnikov. Autorka vyzdvihuje kvantitatívny rast pôvodných i prekladových filozofických publikácií, no predovšetkým kvalitatívny posun smerom k intenzívnemu tvorivému štúdiu západoeurópskych učení v období 1956-1987. Otázku kompatibility dvoch typov ruskej filozofie - sovietskej a svojbytnej ruskej idealistickej filozofie -, o ktorej sa v poslednom desaťročí veľa diskutuje, ponecháva zatiaľ otvorenú.

Druhú časť štúdie Andrejevová venuje štyrom významným mysliteľom, ktorí svojimi prácami a excelentným pôsobením za katedrou značne ovplyvnili duchovnú klímu v nedávnej ruskej minulosti. Sú to: B. S. Černyšov, ktorého autorka nazýva "prvým učiteľom", mimoriadne erudovaný a zásadový V. F. Asmus,¹ J. K. Mel'vil, ktorý veľmi zodpovedne previedol katedru dejín svetovej filozofie MGU cez všetky úskalia rokov mračnej stagnácie, absurdného podozrievania, administratívnych trestov, hrozieb a prenasledovania. Napokon je to V. V. Sokolov, ktorý sa významne zaslúžil o "filozofickú pamäť", o sprítnenie klasikov svetovej filozofie v Rusku.

Jedným z najpodnetnejších príspevkov zborníka je podľa mňa veľmi hutná stať *Človek vo svete: Michail Michajlovič Bachtin (1895-1975)*. Jej autor T. S. Voropaj dokladá obrovský vplyv Bachtinových ideí na celé humanitné vedomie a kultúru 20. storočia. Medziiným píše: "Neobyčajne rýchlo - v priebehu jedného-dvoch desaťročí - hlavné pojmy ruského filozofa organicky 'vrástli' do základov humanitného poznania, podstatne obnovili metodológiu humanitných vied a ovplyvnili zmenu orientačných bodov v humanitnom poznaní. Syntéza dialogického a hermeneutického prístupu, ktorú uskutočnil Bachtin pre pochopenie kultúry a individua, sa ukázala ako neobyčajne plodná a svoj potenciál dodnes nevyčerpala." (s. 57)

¹Príznačné je, že Asmus bol jediný z literárnej brandže, kto sa na pohrebe B. L. Pasternaka (1960) verejne rozlúčil s básnikom, ktorý bol po vydaní *Doktora Živaga* v zahraničí v nemilosti. Asmus o.i. zdôraznil, že zmysel básnikovej tvorby spočíva v konflikte so všetkými (teda aj sovietskou) epochami. To malo za následok obvyklé "prepieranie" na zasadaní vedeckej rady filozofickej fakulty MGU a Asmusov odchod z univerzity.

Predbežne autor rozlišuje dve etapy v dejinách ruskej bachtinológie. Prvá etapa (do začiatku 90-tych rokov) sa vyznačuje nepočetnými a programovo nejednotnými publikáciami. V druhej etape (90-te roky) štúdiom a interpretáciou Bachtinového odkazu sa stávajú systematickými, vychádza veľký počet publikácií - monografií, zborníkov i špeciálnych časopisov. Napríklad v rokoch 1988-1994 obsahovala bibliografia o Bachtinovi 1037 titulov. Súčasne sa podľa autorovho názoru objavujú symptómy monopolu na pravdu o Bachtinovi, sprevádzané "veľmi emocionálnou atmosférou 'rodinného kultu' - s vlastnou mytológiou, rituálmi, prorokmi a odpadlíkmi, 'osvietenými' a kacirmi" (s. 59).

T. S. Voropaj pertraktuje podstatné myšlienky Bachtinovej filozofie na pozadí jeho rozpracovania problému vzťahu autora a hrdinu, z ktorého vyrastá Bachtinova koncepcia dialogizmu a v posledných rokoch mysliteľovho života aj náčrt jeho dialogického variantu hermeneutiky. Zdôrazňuje, že Bachtinova "idea zásadnej dialogickosti ľudského chápania a tvorivosti po tom, čo víťazne prešla všetky humanitné disciplíny, pevne zakotvila v kultúre a dnes určuje metodológiu väčšiny špeciálnych vedeckých výskumov" (s. 73).

Je pozoruhodné, že odmäť, ktorý nastal po XX. zjazde KSSZ, sa blahodarne dotkol - v metaforickej terminológii tých rokov - nielen "lyrikov", ale aj "fyzikov". Ideologická klíma sa výrazne zmenila aj vo filozofii vedy. V roku 1958 sa konala I. Všeľvázová porada o filozofických problémoch prírodných vied. Významným odborníkom v oblasti filozofických problémov teórie relativity a relativistickej kozmológie, logiky a filozofie vedy bol E. M. Čudinov (1930-1980). Jeho nedlhey životnej ceste a pozoruhodnej vedeckovýskumnej činnosti je v zborníku venovaná kvalitná prehľadná štúdia. Jej autorom je A. I. Pančenko.

Posledný príspevok je zaujímavý jednak tým, že zoznamuje čitateľa s originálnou filozoficko-historickou koncepciou, a jednak samotnou osobnosťou tvorcu tejto syntetickej sociálnej teórie - A. I. Fursova (nar. r. 1951). Autorka článku I. S. Andrejevová ho charakterizuje ako "erudovaného, pracovitého a mimoriadne nadaného vedca", ktorý sa vo svojich početných publikáciách cieľavedome usiluje o vytvorenie ucelenej sociálno-historickej vízie spoločnosti a filozoficko-antropologickej koncepcie človeka, založenej na originálnej metodológii. Fursov sa pritom opiera - bezmála ako jediný v postsovietskom období - o Marxove sociálno-kritické idey. Napríklad v práci z roku 1999 okrem iného zdôrazňuje: "Konštruktívny kritický prístup k nemu (Marxovi - R. K.) by nemal zostať stáť na chybných a mŕtvych tézach, ale mal by hľadať to, čo sa môže využiť dnes... vziať z minulosti nie popol, ale oheň... Tým skôr, že v Marxovej teórii je ohňa omnoho viac ako v liberálnych i konzervatívnych teóriách." (Citované podľa I. S. Andrejevovej - s. 112.) Je to najmä Marxova metóda, jeho princípy sociálneho modelovania. Vlastnú sociálno-historickú teóriu Fursov opiera o súčasné globalistické, historické, sociologické, etnoantropologické a iné koncepcie, ktoré neprestajne sprítomňuje, dáva do obehu aj na domácej vedeckej pôde.

Autorka ďalej upozorňuje na viaceré zásadne nové závery, ku ktorým dospel Fursov. Medziiným ako prvý explicitne sformuloval netriednu a subjektovú interpretáciu revolúcie. Ukázal fundamentálne protirečenia v sovietskej (kratokritickej) spoločnosti

a na tomto základe zásadne iným spôsobom analyzoval dejiny ZSSR, navrhol ich novú periodizáciu a neortodoxne definoval podstatu prestavby.

Z obavy pred simplifikáciou mnohovrstevnatého myšlienkového novátorstva A. I. Fursova odkazujem na Andrejevovej analýzu jeho tvorby a, samozrejme, bezprostredne na samotné publikácie tohto ruského vedca.

Tretí zväzok zborníka završuje bibliografický materiál, ktorý sa vzťahuje na všetky tri časti a informuje o prácach 64 popredných ruských filozofov druhej polovice 20. storočia, ktoré vyšli po ich smrti. Prináša taktiež publikácie o nich a nekrológy. Spolu je to 486 záznamov. Zostavovatelia bibliografie ju nazvali pietne *Pamiatke tých, čo odišli*. Minulosť sa tu, teda v celej trojzväzkovej publikácii, aj takto sprítomňuje a niektoré najosvedčenejšie duchovné hodnoty a iniciatívy ponúka budúcnosti. Vyberať z nich ale bude nové storočie, zatiaľ zahalené tajomstvom.

Raisa Kopsová

PhDr. Raisa Kopsová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR